

AYŞE KULİN'İN SEVDALINKA ROMANINDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

Emre Yolcu¹

Öz

Halk biliminin konuları içerisinde yer alan halk kültürü unsurları, halkın, şahsi hayat tecrübeleriyle edindiği bilgileri geleceğe taşıyabilmesinin en tesirli yöntemlerinden biri olarak geçerliliğini halen sürdürmektedir. Halk kültürü kavramı içerisinde halk edebiyatı, hayatın dönüm noktaları, halk bilgisi, törenler ve kutlamalar, halk oyunları, halk çalgısı, giyim-kuşam, halk mutfağı gibi çoğu bugüne aktarılabilen ve nesilden nesile etki alanını sürdüren unsurlar dikkati çeker. Bu bağlamda halk biliminin ve kültürel unsurların aktarılmasında önemli yazılı kaynaklardan biri de romandır. Kaleme aldığı biyografik eserleri ve romanlarıyla Modern Türk Edebiyatında öne çıkan yazarlardan biri olan Ayşe Kulin, doğup büyüdüğü çevrenin kültürel unsurlarını bütün ayrıntıları ile kullanarak romanlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayşe Kulin, Sevdalinka, Halk, Halk Bilimi, Halk Kültürü

FOLK CULTURE ELEMENTS IN AYŞE KULİN'S SEVDALINKA NOVEL

Abstract

Aspects of folk culture figuring in folklore themes currently maintain their viability as one of the most effective methods of carrying public information acquired through individual life experience into the future. Among folk culture notions, many elements that have been able to be transferred and that have managed to sustain their sphere of influence from generation to generation attract attention, such as folk literature, turning points of life, public knowledge, ceremonies and celebrations, folk dances, folk instruments, clothing, and folk cuisine. In this context, one of the important written resources in transferring folk knowledge and cultural elements is the novel. Ayşe Kulin has become one of the most prominent writers in modern Turkish literature through her written biographical works and novels, and she has reflected with full detail in her novels the cultural components of this environment.

Keywords: Ayşe Kulin, Sevalinka, Folk, Folklore, Folk Culture

GİRİŞ

İnsan, doğasında sosyalleşme bulunan bir canlıdır. Bu durum, birey ve toplum arasında bireyin toplumu, toplumun da bireyi şekillendirdiği bir tür karşılıklı ilişkinin varlığını kaçınılmaz kılar. Bireyi toplumdan soyutlayamayacağımız gibi, toplumun bir parçası olan sanatçıyı ve onun eserlerini de toplumdan ve toplumsallaşma etkisinden soyutlayamayız.

Eserler, sanatçıların hayal ürünü olmasının yanı sıra içinde yaşanılan toplumun da yansımasıdır. Bu sebeple romanlarda; toplumu oluşturan halkın geçirdiği evreleri, akımları, siyasi-sosyal değişimleri, gelenek ve göreneklerini, batıl inançlarını, kullandıkları dil malzemelerini görmememiz imkânsızdır.

Araştırmanın ana kaynağı olan halkbilimini Pertev Naili Boratav şu şekilde açıklamıştır:

“Şu da bir gerçektir ki, halkbiliminin nitelikleri içinde en önemlisi, onun, belli bir ülkede yaşayan halka özgü kültür yaratmalarını, gelenekleri, ayrıntılarıyla ve derinliğine incelemeyi üzerine almış olmasıdır. Halkbilimi bununla da kalmayıp bir ülkenin bölgelerini ve bunların içinde de küçük toplum birliklerini, onların dil, ağız, din, mezhep ayrımlarını, onlardaki üretim ve tüketim özelliklerinden gelme farklı töreleri, törenleri, çeşitli kültür ürünlerini inceler (Boratav,1982).”

Araştırmacılar, insanın halkbiliminin hem yazarı hem de yazdığı bu eserin ana karakteri olduğuna dikkat çekerler. İnsansız bir kültür, kültür içinde yoğurulmamış bir insan da

¹ Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, emre.yolcu.36@hotmail.com.

düşünülemez; halkbilimi de bu kültürü dilinden, inancından üretim biçimine varana kadar inceler. Halk kültürü incelemeleri halkbilim başta olmak üzere, antropoloji ve sosyoloji gibi insanı ve toplumu odak noktası yapan birçok temel araştırmanın konusudur. Bu çalışmada yapılmaya çalışılan ise yazılı edebiyatın en önemli ürünlerinden biri olan romanlardaki halk kültürü unsurlarını tespit etmeye yönelik bir uygulamadır. Türk edebiyatının önde gelen ve çok okunan yazarlarından biri olan Ayşe Kulin, 1941 yılında İstanbul'da doğar. Baba tarafı Bosnalı olan yazar akıcı üslubu ve renkli kişileri ile roman sahasında geniş okur kitlelerine ulaşmayı başarır. Çok satan ve çok yazan bir yazar olarak edebiyat dünyasında kendine bir yer edinir. Aslında o, hayatını yazı ile kazanan bir yazar olmasına rağmen edebiyat dünyasında biraz geç tanınmıştır. Kendisi bu durumu "Yirmi beş sene yayıncı bulamadım." (http://www.mafm.boun.edu.tr/files/107_Ayşe_Kulin.pdf) biçiminde açıklamaktadır. Sevdalinka romanı, Osmanlı öncesinde dini nedenlerle Haçlı Orduları tarafından, Birinci ve İkinci dünya Savaşları sonrasında ve 1992 Savaşı'nda ise Sırp ve Hırvatlar tarafından sürekli soykırıma tabi tutulan ama asla yok edilemeyen Boşnak halkının acılarını, Türk halkına biraz olsun tanıtabilmek amacıyla Ayşe Kulin tarafından yazılır. Roman, savaş öncesinde Tito'nun kurduğu altı federe devletten oluşan Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti'nde, aşırı milliyetçiliği azdırarak savaşı tırmandıran ve sonuçta Yugoslavya'yı alevler içinde bırakan günleri ve bilhassa savaşın ilk üç yılında yaşananları okura kurgusal bir gerçekçilik ile aktarır. Kitapta ayrıca belgesel nitelikli tarihi ve siyasi olayların karakterleri ile birlikte kurgusal karakterlere ve olaylara da yer verilir.

HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

Halk Edebiyatı

1. Türkü

Türkü terimi TDK sözlüğünde "Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume" biçiminde tanımlamaktadır (Yakıcı 2013).

Ali Püsküllüoğlu'nun hazırlamış olduğu "Türkçe Sözlük" te türkünün tanımı; "1. Sözleri genellikle halk şiiri biçiminde olan, yazanı ve besteleyeni bilinmeyen, halk ezgileriyle oluşmuş bir şarkı türü. 2. Halk şiirinde, hece ölçüsüyle yazılan, genellikle kavuştaklı, bireyin ya da toplumun acılarını, sevinçlerini vb. dile getiren, kendine özgü bir ezgiyle söylenen bir koşuk biçimi, türü" şeklinde yapılır (Yakıcı 2013).

Ayşe Kulin, "Sevdalinka" isimli eserde karakterlerinin acılarını ve sevinçlerini yer yer türkülerle bağdaştırır ve okuyucuya böylelikle çeşitli duyguları daha yoğun hissettirmeye çalışır. Eserin adı da aslında yine türkülerle ilgili olan bir kavramdan gelmektedir. Boşnak halk edebiyatı türkülerine verilen "Sevdalinka" ismi; yazar tarafından esere ad olarak seçilmekle birlikte eserin kimi yerlerinde de telaffuz edilir ancak eserde ne tam bir "Sevdalinka" örneğine ne de bahsi geçen yöreye ait bir Rumeli türküsüne rastlanılmamaktadır.

"Rakıları devirip devirip Rumeli türküleri, sevdalinkalar söylemişlerdi (Sevdalinka, s. 24)."

"Televizyona vardığında herkes zilzurna sarhoştü. Bir ağızdan avaz avaz sevdalinkalar söylüyorlardı (Sevdalinka s. 101)."

2. Masal

Bilge Seyidoğlu masalı, “Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi, içti muradına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 1999).” şeklinde tanımlar.

Ayşe Kulin, tarihi bir sürecin üzerine kurduğu eserinin kimi yerlerinde ele aldığı halkların kültürel değerlerini ve geçmişlerini daha iyi yansıtabilmek için anlatı türlerine başvurmuştur. Boşnak tarihine dair bilgileri ise eserinde yer verdiği bir masal ile aktarır. Bu masal şöyledir;

“Bir varmış bir yokmuş, altıncı, yedinci yüz yıllarda Bosna topraklarını, sayısı onu geçmeyen derebeyleri birbirleri arasında paylaşmış, geçinip giderlermiş. Avrupa’nın en güçlü, en bağımsız derebeyleriymiş onlar. Bağlı oldukları krallıklara karşı görevlerini yerine getiremedikleri zamanlarda bile, diğer feodal sistemlerde olduğu gibi, topraklarını kaybetmezlermiş. Yıllar akıp gitmiş. 1082 yılında, Macaristan Kralı, Bosna topraklarını işgal edince, Stefan adındaki soyluyu, kendine bağlı bir ‘Ban’ olarak atamış Bosna’ya ki Stefan, onun adına idare etsin işleri. Yani, Macaristan Kralı için vergileri toplasın ve asker yetiştirsin. İşte o zamandan sonra, birbirlerinin topraklarında gözü olmayan derebeyleri, sık sık ‘Ban’ olabilmek için birbirleriyle de savaşır olmuşlar. Ortaçağlarda üç güçlü ‘Ban’ vurmuş damgasını Bosna’nın tarihine. Bu prenslerden ilki, 1080 yılında, Boşnakları Sırbistan’ın egemenliğinden kurtararak, tarihe Bosna’yı ilk kez özgür bir devlet olarak yazdıran, Ban Kulin’miş. Daha sonra, Ban Kulin, Bosna Kilisesi’ni de özgürleştirmiş. Bogomil mezhebinin Boşnakların resmi dini ilan etmiş. Ne çare ki yıllar sonra halkın Papa’nın Haçlı orduları tarafından diri diri yakılmasını önlemek için, 1203’te Katolikliği kabul etmek zorunda kalmış. Bir yıl sonra da kederinden ölmüş. Bosna tarihinde çok önemli iki Ban daha varmış, oğlum. İsimleri, Kotromaniç ve Tvrtko’ymuş. Prens Kotromaniç, 1322 yılında tahta çıkmış. Onun zamanında Hersek de Bosna devletinin sınırlarına dâhil edilmiş. O da Bogomil olduğu için, Papa’nın Haçlıları tarafından işkenceyle Katolik olmaya zorlanmış. Tvrtko ise, 1353’te tahta geçmiş. Sınırlarını Dalmaçya kıyılarına kadar genişletmiş ve unvanını ‘Ban’dan ‘Kral’a değiştirmiş. Bosna Krallığı onun zamanında en geniş sınırlarına ulaşmış, efsanevi bir kimliğe sahip olmak sadece Ban Kulin’e nasip olmuş. Boşnaklar onun adına şiirler ve şarkılar düzmüşler. Devrinden ‘bereketsli altın yıllar’ diye söz etmişler ve herhangi bir şeyin zaman içindeki eskiliğini anlatmak için de bildiğin gibi ‘Kulin kadar eski’ deyimini kullanır olmuşlar (Sevdalinka s. 320,321).”

3. Deyimler

Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçeks anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümcedir (Aksoy 1993). Deyimler de atasözleri gibi toplumun malı olan eski sözlere (Aksoy 1993). Deyimler ulusal damga taşıyan dil varlıklarıdır. Ulusun söz yaratma gücünden doğarlar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyim yapı harçları arasında parlar (Aksoy 1993). Günlük hayatımızda sıkça kullandığımız deyimler, şahsi duyguların ifade edildiği edebi eserlerde de sıklıkla kullanılmaktadır. Ayşe Kulin ’in incelenen romanında da deyimler duyguların ve düşüncelerin ifade edilmesi için sık sık kullanılır.

Bu deyimlere bakacak olursak;

“Nimeta, yirmi yaşından beri koynuna girdiği, bir zamanlar delice âşık olduğu kocasına kendini vermemek için, bin dereden su getirecekti (Sevdalinka s. 4).”

“Bu suçlayan bakışlara baş kaldıramıyor, sadece boyun eğiyor ve herkese hak veriyordu (Sevdalinka s. 6).”

“Bu akşam dananın kuyruğu kopacaktı (Sevdalinka s. 7).”

“Göğsü kabardı. Gençliğinde, çıraklardan medet ummaz, kendi elleriyle işlerdi gümüşü (Sevdalinka s. 19).”

“İçkisine ve zararlı arkadaşlıklarına göz kulak olmak için yanlarında kalmak istemişti bir süre daha (Sevdalinka s. 29).”

“Miloseviç'in yardakçısı Miteviç'in başında bulunduğu televizyon kurumu, bu gösterinin bazı bölümlerini günlerce tekrar tekrar göstererek, yangına körükle gitmeyi, Sırpları iyice zıvanadan çıkarmayı ihmal etmeyecekti (Sevdalinka s. 36).”

“Eğer duyduklarım doğruysa, her zamanki gibi saman altından su yürütecek ve savaşın galibi o olacak. Yakında görürsün (Sevdalinka s. 38).”

“Ortodoks kiliselerinin hiç susmayan çan sesleri arasında, halk çil yavrusu gibi dağlara, tepelere kaçıştı (Sevdalinka s. 58).”

“Televizyonu muhalefete karşı da kullanmaya kalkınca, silahı geri tepti. Ateşle oynadığını yeni yeni fark ediyor (Sevdalinka s. 68).”

“Kendini yarı yolda bırakmış bir eski sevgiliye niye hesap verme gereği duysun ki? (Sevdalinka s. 73).”

“Savaş içindeyiz, iki yakamız bir araya gelsin diye elimden geleni yapıyorum, sabahın körüne kadar çalışıyorum (Sevdalinka s. 137).”

Romanda ayrıca çok eskiyi anlatmak için kullanılan, ‘Nuh Nebi’den kalma’ anlamına gelen Boşnakça “Kulin kadar eski” deyimini de kullanılmıştır.

“Çok eski bir deyiştir bu, Kulin kadar eskidir (Sevdalinka s. 249).”

“Devrinden ‘bereketli altın yıllar’ diye söz etmişler ve herhangi bir şeyin zaman içindeki eskiliğini anlatmak için de bildiğin gibi, ‘Kulin kadar eski’ deyimini kullanır olmuşlar (Sevdalinka s. 321).”

4. Dua

Dua, Allah ü Teâlâ’ya yalvararak muradını istemektir. Allah ü Teâlâ, dua eden Müslümanı çok sever. Dua etmeyene gazap eder. Dua, mü ‘minin silâhıdır. Dinin temel direklerinden biridir. Yerleri, gökleri aydınlatan nurdur. Dua, gelmiş olan dertleri, belâları giderir. Gelmemiş olanların da gelmelerine mâni olur (Oruç, 2010).

İstemek, yalvarmak demek olan dualar edebi eserlerde genellikle sıkça söylenen, artık dilimize yerleşmiş, kalıplaşmış deyimler gibidir. Ayşe Kulin ‘in incelenen Sevdalinka romanında da şu şekilde geçmektedirler;

“Allah bin bereket versin beyim, dedi Hüsrev ağa ve biraz sıkılarak sordu (Sevdalinka s. 20).”

“Nimeta yanıtlamadı. Burhan atıldı, ‘Allah korusun’ dedi (Sevdalinka s. 91).”

Hayatın Geçiş Dönemleri

Her insanın hayatında önemli, hayatını değiştirecek, yeni bir boyut kazandıracak olaylar, durumlar gerçekleşir. Bunlar insan hayatının dönüm noktalarıdır.

Edebi eserleri yazdıran asıl sebep, insanlarda iz bırakan hayatlarının dönüm noktaları ve bu noktalarda yaşadıkları olaylardır. Bu dönüm noktaları; temel olarak doğumla ölüm arasında geçen önemli olaylardır ki doğum ve ölüm de bu noktalardandır.

1. Doğum

İnsan hayatında doğum ile ilgili pek çok ritüel ve inanış görülür. Anadolu ve Rumeli’de özellikle erkekler için bebeğin erkek doğması önemli bir mevzudur. Erkek çocuğun soyu devam ettireceği ve hane içerisinde kalıp; el evine gitmeyeceği düşüncesi yakın geçmişte ve hatta günümüzde halen insanlar arasında geçerliliğini korumaktadır. İncelenen romandaki tek doğum sahnesi de bu görüşü kanıtlamaktadır. Memo’nun oğlunun doğumu eserinde şu sözlerle anlatılır;

“Ailesiyle İstanbul’a göçen Faika’nın geride kalan oğlu Memo, sevgisiz bir ortamda, hayal meyal hatırladığı annesine ve tüm kadınlara düşman yetişti. Çok geç yaşlarına kadar evlenemedi bu yüzden. Yıllar sonra, soyunu sürecek bir oğul sahibi olmak için, ancak ellili yaşlarında evlendiğinde, genç karısı adeta alay eder gibi, bir erkek çocuk yerine ikiz kızlar verdi kucağına. Yaşlıları torunlarıyla oynasırken, onun dizlerine ikiz kızlarını koydu kara talih. Hiç sevemedi kızlarını da, Onlara ısınmadan, sevgiyle sarılamadan göçüp gitti küs olduğu dünyadan.

İstanbul, kızlarını sevemeyen baba demekti (Sevdalinka s. 21).”

2. Evlilik

Evlilik, yeni bir hayata atılan adımdır. Evlenene kadar kişinin yeri ailenin yanı sıra; evlilikle artık kişinin kendisi bir yuva kuracaktır. Evlilikle bir ailenin temeli atılacağı için insanlar arasında evliliğe bir kutsallık atfedilir. Sevdalinka romanında da evliliğe dair kız istemek, kız vermek, çeyiz hazırlamak gibi çeşitli geleneklere ve ritüellere yer verilir:

“Bir yaz sonu, Bosna’ya dönmeden önce. Nimeta’yı istemeye gelmişlerdi Erenköy’deki komşuları. Babası bu işe sıcak bakarken Raziyanım razı olmamıştı (Sevdalinka s. 16).”

Kız isteme merasimine has yapılan çiçek ve tatlı getirme gibi bazı gelenekler eserinde yer bulur.

“Onu istemeye gelirken getirilen gülleri, kurutup saklamıştı. Aylarca ailesine surat asmıştı. Ne ertesi yıl, ne de daha sonra dönmemişlerdi İstanbul’a (Sevdalinka s. 17).”

Evlilik öncesi, genç kızlar ve aileleri için mühim bir uğraş olan çeyiz meselesi eserinde bahsi geçen bir diğer unsurdur.

“Anası, Salih Bey’in babasının Travnik’teki çiftliğinde büyümüşü. Anasını hanımlara layık çeyiz düzüp gelin etmişler, doğan çocuklarının elinden tutmuşlardı (Sevdalinka s. 18).”

3. Ölüm

İnsan hayatını değiştiren, insanı belirli olgunluklara eriştiren dönüm noktalarının sonuncusu ölümdür.

Ölüm ve gömme gelenekleri romanda uzun uzadıya verilmemektedir. Gelen bir ölüm haberi ve ölümün ardından kalan acı ise kısaca şöyle betimlenir:

“Raziye, İstanbul’a varabildiğinde, çok geç kalmıştı. Elinde menekşeler ve Saraybosna’dan götürülmüş bir avuç toprakla diz çökmüştü mermer taşın karşısında. Kardeşinin yaşa yazılı adını parmaklarıyla okşamıştı. Toprağını sulamıştı. Yaşlar yağmur gibi inmişti yanaklarından (Sevdalinka s. 22).”

“Diğer üç erin cenazesinin sessiz sedasız memleketlerine gönderilmesine karşın, bu cenaze, bir başbakan cenazesi kadar kalabalıktı. On binlerce kişi itişe kakışa, bir ağızdan dualar ve beddualar okuyarak, töreni bir gövde gösterisine çevirmişlerdi. Ölen gencin acılı babası ve annesi ağlayarak, çıldırmış kalabalığa söz geçirmeye çalışıyordu. Evlatlarının ölüsüne hürmeten dağılmaları için yalvarıyorlardı (Sevdalinka s. 36).”

Halk Bilgisi

Ayşe Kulin ’in romanlarında görülen halk bilgisi unsurlarına değinmeden önce halk, halk kültürü, halk bilgisi kavramlarına bakılmalıdır.

Alan Dundes'in tanımına göre halk “en az bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün - ortak meslek, dil veya din olabilir - ne olduğu önemli değildir. Bu faktörlerden daha önemli olan nokta ise herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendine ait kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır (Ekici, 2007).”

Halkbiliminin, çevreyi oluşturan canlı, cansız doğal nesnelere ilgili çeşitli düşünceler, deneyimler ve uygulamalar sonucu ortaya çıkan ve sürekli kullanılır duruma getirilmiş bilgileri inceleyen dalına “halkbilgisi” adı verilir (<http://www.kulturportali.gov.tr/halkbilgisi>).

Halk Bilgisi ana başlığı altında; halk takvimi, halk ölçüsü ve halk taşıtlarına yer verilmektedir.

1. Halk Takvimi

Halk takvimi; Herhangi bir yöre insanının temelde kültürel miras olarak edindiği, uzun süreli deneyimlere dayanan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olarak tanımlanmaktadır (Erginer, 1984).

Halk takvimi yerel özellikleri, takvimlerdeki gün veya dönemler ise ülke genelinde kabul edilen fakat yerele göre farklılaşan durumları ifade etmektedir. Herhangi bir sahada halk takviminin şekillenmesinde en önemli etkenlerden biri de iklim koşullarıdır (Erginer, 1984).

Tanımda aktarıldığı gibi halk takvimi; önemli bir olayı, bilinmesi gereken bir zamanı, doğal, tarihsel, sosyal, ekonomik ve dini unsurlarla belirlemeye yarayan ve nesilden nesile aktarılan ortak bir zaman tespitidir.

Romanda on sekiz adet Bosna Banı ve Kralı arasında, efsanevi bir kimliğe sahip olabilen tek hükümdar olan Ban Kulin dönemine Boşnaklarca; sağladığı bereketli ve huzurlu ortam sebebiyle ‘bereketli altın yıllar’ adı verilir.

“Devrinden ‘bereketli altın yıllar’ diye söz etmişler ve herhangi bir şeyin zaman içindeki eskiliğini anlatmak için bildiğin gibi, ‘Kulin kadar eski’ deyimini kullanır olmuşlar (Sevdalinka s. 321).”

2. Halk Ölçüsü

Halk arasında eski çağlardan beri yaşamın çeşitli alanlarında bir takım ölçü birimleri kullanılır. Bu birimler genellikle çokluk, ağırlık, uzunluk ve zaman kavramlarıyla ilgili olmaktadır. Ölçüler, gündelik yaşamın önemli ihtiyaçlarından biridir.

Romanda bahsedilen bir ordunun kişi çokluğunu belirtmek için kalıplaşmış bir halk ölçüsü ifadesine yer verilir:

“Konvoyda en az yüz tank, yığınla asker taşıyan kamyon ve ağır silahlar vardı, iki ay önce Slovenya’ya doğru yola çıktıklarında olduğu gibi, yine coşku içindeki halk tarafından uğurlanıyorlardı (Sevdalinka s. 81).”

3. Halk Taşıtları

Bugünün aksine araba ve diğer motorlu araçların yaygın olmadığı dönemlerde halkın kullandığı araçlar bu başlık altında değerlendirilebilir.

Bu araçlar at, eşek, deve gibi sırtında kişi taşıyabilen hayvanlar yanında, kağrı arabası, eşek arabası gibi yine hayvanlardan yararlanan fakat bir eklentiyle yolculuğun veya taşımacılığın rahatlatılmasına yönelik araçlardır.

Bu bağlamda romanda kullanılan taşıtlar, at ve mekkâre arabasıdır.

Mekkâre para karşılığı kiralanan yük hayvanı demektir ve Osmanlı devletinin Anadolu ve Rumeli topraklarında halkın sık sık kullandığı bir taşıt olarak bilinmektedir.

“Kendi gibi yüzlerce garibin yanı sıra, denkler, yükler, torbalar ve mekkâre arabaları arasında Stambol’a doğru... İşsiz güçsüz, yersiz yurtsuz kalmaya. Bir karar ki iki yüzü keskin bıçak! (Sevdalinka s.18).”

“Stefan’ın atına atladığını gördü. Saman yığınının arkasında bekledi bir süre, sonra o da kendi atını çözdü, eyerledi (Sevdalinka s. 268).”

Törenler ve Kutlamalar

Romanda önemli olaylar için halkın yaptığı tören ve kutlamalara yer verilmektedir. Kosova Savaşı’nın yıldönümü, Ban Kulin’in taç giymesi ve Prens Stefan’ın düğün törenleri eserde geçen merasimlerdir.

“1989 Mart’ında Kosova’nın eyalet özelliklerine son vererek onu belediye statüsüne indirgemmişti. Bu siyasi zaferden sonra Sırplar, en önemli milli günleri olan Kosova Savaşı’nın 600. Yılı kutlamaya, inanılmaz bir coşkuyla hazırlanmışlardı. Kosova Ovası’na otuz metre yüksekliğinde devasa bir anıt dikilmişti. Üzerine bir kılıç resmi ve ‘1839 – 1989’ tarihleri kazınmıştı. Siyah bir taşın üzerinde ise kan rengiyle, Kral Lazar’ın Kosova savaşı öncesi verdiği buyruk yazılıydı (Sevdalinka s. 51).”

“Daha yeni yeni uyanıyordu Yayçe kenti. Sokaklarda kimseler yoktu. Kepenklerin hepsi kapalıydı. Bir saate kalmaz hareketlenme başlardı şehirde. Öğlen saatlerinden evvel tüm sokaklar ve özellikle Saray’ın çevresi tertemiz yıkanacak, her tarafa, ağaçlara, direklere, balkonlara bayraklar asılacaktı. Sonra, herkes en şık en renkli giysilerini giyecek, kadınlar takılarını takacak, aylardır evlerinde hazırladıkları bayrakları ve flamaları, bayramlıklarını giydirdikleri çocuklarının ellerine verip, Kilise meydanında toplanacaklardı. Tören, güneşin gökte yükseldiği öğlen saatlerinde başlayacak, ama şenlikler günbatımına kadar devam edecekti (Sevdalinka s. 262).”

“Stefan ile Marina’nın düğün törenleri Bosna Kilisesi’nde yapıldı. Dyed tarafından kutsandılar. Evlilikleri saray bahçesinde ve Saray’ı çevreleyen sokaklarda kutlandı... Halk büyük bir coşku içinde, genç prenslerinin evlenme törenine katkıda bulundu. Köylerden, kasabalardan, üzerlerinde en güzel elbiseleri, çalgıları ve armağanlarıyla akın akın geldi Boşnaklar... Üç gün boyunca, çalgı çalıp dans ettiler, horon teptiler, şarkılar söylediler (Sevdalinka s. 288).”

Halk Oyunları

Sevdalinka romanında halk oyunlarına çok yer verilmemekle birlikte eserin yalnızca Prens Stefan ile Marina’nın düğününün anlatıldığı kısmında ‘Horon’ isimli halk oyununa yer veriliyor:

“Kadınlar, yan yatırdıkları püsküllü başlıkları, çedik denen yumuşacık potinleri, rengarenk ipliklerle işlenmiş beyaz dekolte bluzlarıyla eşlik ediyorlardı erkeklere. Üç gün boyunca, çalgı çalıp dans ettiler, horon teptiler, şarkılar söylediler (Sevdalinka s. 288).”

Halk Çalgısı

Romanda geçen halk çalgıları saz ve piyanodan ibarettir.

“Kumkapı meyhanelerinde saz dinlemişlerdi. Sabaha karşı Arnavutköy’de bir işkembecide çorba, güneşin ilk ışıklarında Emirgan’daki Çınaraltı’nda çay içmişlerdi (Sevdalinka s. 24).”

“Hana her zamanki gibi yerinde duramıyordu. Oradan oraya koşuşuyor, anneannesinin piyanosunu tıngırdatıyordu (Sevdalinka s. 166).”

Giyim Kuşam – Süslenme

Romanda hem erkek hem de kadın giyiminde Anadolu ve Balkan halklarına özgü çedik, külah, kuşak, mintan, postal gibi birçok unsura yer verilir. Bunlar:

“Postal”

“Ne var ki, üç yıl önce uzaktan duyulan ayak sesleri giderek yaklaşıyor, yükseliyor, postal gürültülerini çağrıştıran rap rap’lara dönüşüyordu (Sevdalinka s.8).”

“Firuze Kolye – Küpe”

“Hüsrev Ağa, göçe karar verir vermez, bir an evvel hazır etmişti firuze kolye ile küpeler (Sevdalinka s.18).”

“Sadakor Mintan”

Sadakor, düz dokunmuş saman renginde bir tür ipek kumaştır. Mintan ise gömlek anlamına gelmektedir (TDK Türkçe Sözlük, 2010).

“Az bekledi, biraz sonra kapıdan uzun boylu, çakmak mavi gözleri ve tiril tiril sadakor mintanı ile Salih Zeki Bey girdi içeri (Sevdalinka s.19).”

“Kuşak”

“Keseyi kuşağına sokmuştu, göç için kesin kararını vermişti (Sevdalinka s.21).”

“Çedik”

Mesh üzerine giyilen sarı pabuç anlamına gelmektedir (TDK Türkçe Sözlük, 2010).

“Kadınlar, yan yatırdıkları püsküllü başlıkları, çedik denen yumuşacık potinleri, rengarenk ipliklerle işlenmiş beyaz dekolte bluzlarıyla eşlik ediyorlardı erkeklere (Sevdalinka s. 288).”

“Keçe Külâh”

“Cennet kuşları işlenmiş uzun keçe külâhları öte yana düşüyordu (Sevdalinka s. 327).”

Halk Sanatları ve Zanaatları

Sevdalinka romanının mekânını oluşturan topraklardan biri olan Bosna zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla tanınmaktadır. Öyle ki roman boyunca işlenen tüm anlaşmazlık ve savaşların temel sebeplerinden biri de işte bu zenginliklerdir. Özellikle zengin gümüş yataklarına sahip olan Bosna toprakları üzerinde yaşayan Boşnaklar yıllarca ‘Gümüşçülük’ ve ‘Takıcılık’ zanaatıyla ilgilenmişlerdir. Ayrıca usta – çırak etkileşimleriyle bu faaliyetlerini sonraki kuşaklara aktarmaktadırlar.

Ayşe Kulin’ de eserinde bu uğraşlara yer vermektedir:

“Fehim Bey, dükkânı açması için yardımda bulunmakla kalmamış, hem Travnik’teki konaklarının hem Saraybosna’daki evinin bütün gümüşlerini de ona yaptırtmıştı (Sevdalinka s. 18).”

“Gençliğinde, çıraklardan medet ummaz, kendi elleriyle işlerdi gümüşü. Şimdilerde elleri titriyor, gözleri eskisi kadar iyi görmüyordu ince işi (Sevdalinka s. 19).”

9. Halk Mutfağı

Romanda Anadolu’ya ve Rumeli’ye ait pek çok yiyecek ve içeceğe yer verilir.

Travnik Peyniri (Sevdalinka s.25): Travnik yöresine özgü bir peynir.

Şlivovika (Sevdalinka s.41): Balkanlara özgü erik rakısı.

Piryan (Sevdalinka s.143): Rumeli’ye özgü etli bir yemek.

Bunların dışında “Sevdalinka” romanında geçen halk mutfağı unsurları şunlardır;

Erik Rakısı (s.3), Vişne Şerbeti (s.19), Güllü Sakızlı Lokum (s.19), Çay (s.23), Kabak Böreği (s.49-174), Hurmacık Tatlısı (s.63-124), Lokum (s.101), Rakı (s.101), Reçel (s.115), Konyak (s.115), Muhallebi (s.124), Peynir (s.167), Karpuz Reçeli (s.259).

SONUÇ

Halk kültürüne ait folklorik malzemenin edebî eserlere yansımaları, 11.yy’da Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divan-ü Lügat’ it-Türk’e ve Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig adlı eserine kadar gitmektedir.

Ayşe Kulin ’in Sevdalinka romanlarında tespit edilen halk kültürü unsuru örnekleri, halk edebiyatı, hayatın dönüm noktaları, halk bilgisi, törenler ve kutlamalar, halk oyunları, halk çalgısı, giyim-kuşam, halk mutfağı alt başlıkları altında incelenmiştir. Halk kültürüne dair örneklerin çok olması toplumsal hayatın romanlara ne derece yansıtıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Ayşe Kulin, Türkiye’ye göç eden Boşnak kökenli bir ailenin çocuğu olması sebebiyle, hem büyüdüğü çevreden kendisine aktarılan Balkan kültürüne hem de Boşnakları ve daha birçok farklı milleti uzun seneler kendi çatısı altında tutan Osmanlı kültür ve geleneklerine hâkimdir. Bu çok renklilik onun Sevdalinka dâhil pek çok eserine yansımaktadır. Sevdalinka romanı, kitabın giriş kısmında belirtildiği gibi yüzyıllar boyunca dini ve siyasi nedenlerle Boşnak Halkının; Sırp ve Hırvatlar tarafından

soykırımı tabi tutulmalarını fakat asla yok edilememelerini, özgürlükleri uğruna verdikleri mücadeleyi, yaşadıkları sancılı dönemleri ve çektikleri acıları Türk halkına tanıtabilmek amacıyla yazılmıştır. Bu noktada Ayşe Kulin 'in romanında görülen halk kültürüne dair verilerin çokluğu dikkate alınarak onun eserleriyle hayatı arasında güçlü bir bağlantı olduğu söylenilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ömer Asım. (1993), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- BOROTAV, P. N. (1982), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- EKİCİ, Metin. (2007), Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri, Geleneksel Yayınları, Ankara.
- ERGİNER, Gürbüz. (1984), Uşak Halk Takvimi, Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KULİN, Ayşe. (2005), Sevdalinka, Everest Yayınları, İstanbul.
- ORUÇ, Mustafa. (2010), 365 Gün Dua, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim. (1999), Masal Araştırmaları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TDK, (2015), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK, (2010), Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara.
- YAKICI, Ali. (2013), Halk Şiirinde Türkü, Akçağ Yayınları, Ankara.